

Јана Алексић

ОКУЛАР УЗВИШЕНИХ ИНТИМА

Александра Батинић, *Свашићојед*,
Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2022.

Збирка песама *Свашићојед* почива на семантичкој отворености, те тематско-мотивској и стилско-реторичкој разуђености. Чини се да је основна идеја ауторке Александре Батинић и била да у својој богатој понуди лирских изјава, мисли и значења успостави релацију са читаоцима. Илустративну аналогију лако можемо наћи у сцени познате романтичне комедије *Француски њољубац* Лоренса Касдана, где протагониста филма, којег тумачи маестрални Кевин Клајн, изводи експеримент везан за конзумирање вина. Према том опиту рада људских чула, пунији и оплемењенији укус вина зависиће од арома биљака које је неко у међувремену помиришао. Тако се и доживљај, па и разумевање Александриних песама оснажује и употпуњује нашим менталним и емотивним предиспозицијама, преокупацијама и искуствима, али не у правцу читавања, већ сабирања расутих идентификационих тачака.

Отуда би ова збирка била и те како примамљива каквом херменевтички наоштреном и наоружаном читаоцу, који би помно тумачећи сваку песму понаособ могао да изнађе покоји интерпретативни златни грал, тиме и повезницу многих скривених симбола. Међутим, и уз ризик остајања на интерпретативној површини, читалац лако уочава поетички задат отклон песникиње од значењске једносмерности, односно од пледирања за ултимативним песничким истинама и очигледним референтним ослонцима.

У збирци *Свашићојед* приметан је фини поетички помак Александре Батинић, чија је поезија и раније била препознатљива по јаким, рас-

кошним метафорама. Оне су сада функционализоване, врло промишљено и одмерено интегрисане у песничке слике, тако да се проширује њихов опсег семантичког зрачења. Песнички субјект се овде са метапозиције свезналца енциклопедијског песничког ума преселио у простор интимае, па проговара из самог себе. Тако су ове песме личније, стишаније и, мада не и лиричније од претходних, гласнијих, уверљивије у оглашавању лирске поруке.

Присутне су аутобиографске песме, засноване на разабирању сложених породичних односа и проналаску песничког субјекта, односно на изналажењу свога места, па и свога генетског и развојног имага у колоплету зачудних релација. Тек у том стадијуму – што бисмо можда речником психосинтезе могли означити као *кризу њред духовно буђење* – могућ је поетски праведнији осврт на историју седиментисања осећања, али без инсистирања на томе да се та историја оконча, већ да се прелије у садашњост, у време самог писања.

Понегде разазнаје му сигнале освојене сродности и јасне имаголошке исказе. На пример, у „Песми мајци”: „у времену што нас неповратно удваја, / напокон у огледалу где твоје боре на мом / челу престају да постоје и остају залог / твоје крви и конач што продужава ткање.” Песма „Маказе” нуди сличну представу односа са оцем: „Ја сам прва седа у твојој коси / и несагорен зуб у твојм праху.” У песми „Нежне жене мог космоса”, где је већ у наслову приметна блага иронија, описане су деликатне релације у једној специфичној женској породици и снебивљив улазак песничког субјекта у живот, у искуство.

Збирка садржи неколико љубавних песама, врло слојевитих емотивних расположења. Ту су и рефлексивне песме састављене на подлози одређеног философског учења или песничке философије, као и песме чији се лирски извештај одвија на ретроспективно-проспективној линији. Многи од ових лирско-медитативних написа пропраћени су песничком самосвешћу као ефикасним корективом или резонерском инстанцом за систематизацију артикулационих способности и домета песничке речи. На пример, у „Песми мајци” субјект, преламајући мисао о језику кроз унутрашњи духовно-душевни пејзаж, ламентира у појачаном емотивном тону, а у реторички упитној формулацији, што не може да нађе или напише песму чије би речи веродостојно пресликале, а тачније отеловиле безмерност и вишеструкост једне љубави, која се и сама транспонује кроз лични језик, прећутни сроднички идиом: „Зар нема / песме с речима што још нису речи / већ израз немости у часу кад ме препознаш, / ко и ја тебе, с друге стране непознавања / твог језика што тек треба да постане и мој, / па да се читавог живота без речи, / баш због речи које су само наше, / разумемо и старимо по очима?”

Четрдесет и три углавном дуге песме, од којих је књига састављена, распоређене су у пет циклуса: „Одакле и куда”, „In via doloris”, „Опијања у измешана годишња доба”, „Вежбање тишине” и „Vientenas”. Њихов формални изглед има своје тематско-мотивско и значењско оправдање. Песме од једне дуге строфе подржавају асоцијативну бујицу, али она има свој контемплативно-медитативни ток и систем. У појединим проналазимо и унутрашњу риму, што указује на посвећену и брижљиву естетску обраду језичког материјала, али и на проосећаност и расподелу иманентно поетичких увида који су своје уточиште могли да пронађу у распричаним, али избрушеним стиховима.

Упркос стилско-језичкој сасрећености и морфолошкој солидности, у овим песничким текстовима нема центра наративне гравитације, нити тематског средишта, схваћеног на традиционални начин, већ се почетни опажаји, искази и премисе, разлиставају или усложњавају током развоја песничког саопштења или псеудонарације. Александрина нарација, наравно, не пледира да буде кохерентна као прозна, већ су њени ток и структура подешени према промени перспективе или места оглашавања. Тако се отвара простор за дијалогичност у бахтиновском смислу речи, чак и многогласност. Али та полиглосија припада јединственом субјекту који има способност размештања по широко застртој психолошкој мапи и присвајања различитих гласова. Дакле, његово средиште је скривено, то је криптоцентар песме. Њему је стало да у удобности формално оивичене и заграђене песме разодене контрадикције и амбиваленције са којима се носи као колико мислећи толико и осетљиви појединац, али опет тако да успостави духовни профил, лирски целовиту личност, да се прихвати новог упоришта, макар оно било тренутно и несигурно. Притом, он своје недоумице, страхове, саблазни и осећања жели да саопшти начином изван затворске језичке грађевине и наслеђених симболичких образаца, па и готових песничких формулација.

Извесно је да је Александра Батинић у непрестаном, непресушном и синхронном дијалогу са песничком традицијом коју, између осталих, чине Т. С. Елиот, Рилке, Кавафи, или овдашњи песници попут Војислава Илића, Диса, Црњанског, Васка Попе, Јована Христића, Ивана В. Лалића, Борислава Радовића. Међутим, поједине рукавце тог интериоризованог наслеђа она одводи до врела свог стваралачког импулса и песничке самосвојности. Тако, без охолости, песничку лектуру чини живом и свеprisутном, својим примером указујући на видове њеног плодотворног употпуњавања и преиначења у времену.

То нас доводи до поетичког одређења ових песама. Уз сав дужни опрез, могли бисмо их оквалификовати као примере *иншимној велизма*, с обзиром на то да су у њима препознатљиве поједине одлике овог поетичког модуса, попут верне пројекције душе, дистанцираног

и преиспитујућег језичког огледања унутрашње стварности (која је врло жива, динамична, нефиксирана, али не дадаистички и надреалистички хаотична, већ саображена са асоцијативним токовима личне исповести). Песме прате генерисање и модификације неког осећања, предочава се хронологија стицања мишљења и сазревање увида, описује се путања коју субјект прелази између различитих стадијума егзистенције и износе сентенце о исходима унутрашњег ходочашћа у дугим, слободним стиховима. С тог разлога нема очигледног референтног полазишта из којег се проговара, упркос појединим готовим изјавама и ставовима. Међутим, парадоксално, песнички субјект тежи стабилним истинама, оним које посвајањем преображава на свој начин, чини их аутентично својим на духовно-религијском и на егзистенцијалном плану, истинама које омогућују трансценденцију. И можда је поетичко тежиште, поред транспозиције на релацији поезија–стварност, овде трансцендирање субјекта из једног у други поетско-контемплативни домен. Управо то подстиче непретенциозну сентенциозност, која врца од антитетичких исказа: „брзо ће цена опасти шљивама / јер се лако у земљи примају, ко / ласкаве речи на простог човека, / а ораху порасти – јер орах је дрво / спорог успињања, његов се плод / чека као идеална љубав или реч / која све решава и долази у старости, / или никад” („Парменид, док шета баштом”).

Александрини лирски јунаци оцртавају различите исходе стицања мудрости, традирањем наталожених философских премиса у срећној комбинацији са властитим увидима, стеченим искуством и контемплацијом. Овде се пројављују ненаметљива указивања на исказе и слике из књижевне историје, али оне су интегрисане у властиту слику света. Отуда се општа места интериоризују али тако да посредством песничке транспозиције постану потпуно аутентични, и на идејном и на естетском плану: „И таман кад се свикло на облик / празнине, кроз тело прошао мирис / тог боравишта, таман кад си, / помирен, пристао у ништа, са ништа, / оно проговори: још увек можеш / живети на овом свету, *in via vivere / post mortem in alio mundo*” („Било је тешко”).

„Спознаја” и „сазнање” су две врло фреквентне песничке јединице у овој збирци. Лирско сопство, макар и расточено, овде покушава да се одреди према сазнању, да самери своје онтичке и егзистенцијалне могућности и прилике сходно расту спознајних (интуитивних, интелигибилних и гносеолошких) потенција: „Слушај. Спознаја пуцка / попут коре хлеба и троши се; / класови жита кад задува ветар / бацају своја зрна спашавајући / кратки савитљиви живот и пуцкају / за никад достижном кором хлеба / за смрт се спремајући, за дуго летовање / у пламену, пуцкају за спознајом” („Лукрецијев дијалог са собом”). Није чудно стога што та спознаја одводи ка атомистичком учењу и продор-

ном увиду преимућства ситних засебности, неоспорних космоса, и здушној песничкој похвали малих ствари, посебно у последњем циклусу „Vientenas”.

Упркос раније назначеној полиглосији незаобилазно за разумевање лирских инстанци збирке *Свашијојед* је и опште стремљење тишини. Још у студији „Од ћутања до говора и натраг: гласови тишине Томи-слава Маринковића” интерпретативни фокус Александре Батинић били су семантички потенцијали, исказне формуле и фигуре тишине у поезији нашег угледног савременог песника. Тишина у њеној поезији, међутим, јавља се као агора, као именовано стање свести ка којем се жуди, примиче или удаљава, па и одступа. Тишина има говорну, самим тим и онтичку носивост, јер је песнички језик са свим својим лакунама и празнинама којима се наговештава метафизички предео тишине изједначен са постојањем субјекта. Тако је у „Песми мајци” тишина лозинка споразумевања: „шта ти друго преостаје него да ми тишином / пожелиш још једно добро јутро, и ја теби још тише лаку ноћ”; у песми „Inter dolor” тежња ка тишини, као некој врсти метафизичког топоса, експлицитно је предочена: „и ја бих / да видим звезде и центрирам живот који се окреће / око тишине и мира, математички тачно и без одрицања”; песма „Клацкалица” носи спацијално значење тишине као простора за емотивно одмеравање близине и удаљености љубавника: „Знаш да у тишини / између нас стоје каменови и још се може зидати / у процепима неизречености”. У песми „Присуства” метафора тишине је попински хипостазирана и онеобичена: „Тишина између две столице / са по шест ногу дим је и треба га / раздувати без колатералних суза.” У песми „На Калемегдану” овај мотив се јавља као елемент гномског саопштења песничког субјекта у стиху: „Самоћа је произвођење бола у тишини.” Песма „Покушај блискости” тишином дочарава осамљеност субјекта који жели да пригрли свет, а који свет одбацује, осуђује и чини му неправду: „А ти их голо волиш го и црвениш од тишине / плавиш и модриш и стидиш се што ти суде”. Тишина је ознака бивствовања у потпуности маргинализоване и скрајнуте Вере са Миријева, лирске јунакиње перманентно на рубу егзистенције, која је непожљени алтер его, идентитетска замена у песничкој имагинацији у потресној песми „Један од мајских снова”: „онда пролазе сати у тишини, неко сврати / да помогне деци, неко не сврати, / све у свему, Вера не зна шта ће са собом”. Песма „Губитак” доноси тишину као временску метафору за указивање на размере разбибрижне индолентности туриста на летовању онемогућених да се у заводљивом задовољству које доносе вода и сунце емпатишу са реалним несрећама: „Само с тишине на тишину однекуд искоче / по које заборављене очи, каријес што / кратко засмета сладоледу, и зачуђено / гледамо, повремено грчећи капке, себе / у њима,

ишчезлим пред светом, / који нас се одавно не тиче.” Коначно, четврти циклус носи наслов „Вежбање тишине”, чиме песникиња денунцира своје напоре да у тишини амортизује зјап између примећеног и доживљеног, с једне стране, а истински неизреченог и прећутаног, с друге. Усавршавање у вештини достизања тишине може тако бити успињање ка коти равнотеже изван свега онога што је као аномалија говору подложно, а што песме у циклусу тематизују.

Песме у овој збирци насељавају душевни пејзажи, чији је конститутивни, носећи елемент метафора. Као такви, они обистињују интимно-исповедни импулс субјекта. Песникиња се овде не користи пречицом разрађеног поступка, већ сликовно и језички отеловљује оно што је речима страно и неприступачно. Да би могла да изрекне своју свест а да не упадне у тамницу наше стварности која обилује готовим говорним обрасцима, њене лирске инстанце у улози песничког субјекта морали су да успоставе комуникацијске канале са природом и да своје аргументе сравне са емпиријским, а можда више са метафизичким поимањем, пре него доживљајем природних циклуса. Тако се издигла из исповедно мотивисане патетике и психолошког пејзажа на духовну зараван, оперишући општим метаподацима о смислу постојања. Притом, у овој поезији се не прибегава сликовном преклапању, већ антитегичкој конфигурацији сопства, колико закључаног у сопствену собу искуства, толико присутног у различитим нивоима перцепције, контемплације, егзистенције, тиме, дакле, и бивствовања. Преклапање се дакле одвија на зачудном споју конкретног, искуственог и замишљеног, удаљеног, измичућег. Стога Александру Батинић, не случајно, већ поетички промишљено, налазимо на стражиловској песничкој линији.

Онтички сугестиван душевни пејзаж у песми „Калеидоскоп”, на пример, обликован је следећи перспективу просјака: „С песмом путује / и врати се, плоди се и добија облик / мермера, округлих слика на пољу / крстова, док не постане други / поглед, замрзнут у стварност, / што још само може подгрејати / остављене кораке, златни пресек / у срж губитка, на дечјем игралишту.” Након тога Александра брижљиво означава какав је онтолошки статус једног скептика и песимисте, оптерећеног силином антиципације лошег завршетка: „Треба пристати на ту игру с природом, / изаћи из бојјег плана као из туш-кабине, / знајући да ћеш поново у њу ући прљав, / и прост, и уморан и туп.”

С друге стране, у песми „Inter dolor” песничке слике су подупрте агоналним душевним пројекцијама субјекта које га приморавају на парадоксалну акцију, рефренски, подвучену глаголом „лагати”: „Лажем помишљајући да ме желудац / прожет капиларима нерешених питања / боли мање од једног обичног, косог / плуска кише, у новембру.” Полазећи из нутрине бола, дакле, из властитог осећаја, негативно гради-

раног у односу на поредбени члан, који је један књижевни топос, овде се образују симболички призори хировите кишне јесени, која је, међутим, обрнуто предрасуди укореењеној у књижевној традицији, милосрдна: „Лажем, јер то није исти бол, мада / је његов центар исти, узлећући ка грлу, / ко према писти одакле авион, услед олује / не може да полети.” Активирањем неочекиваног квалификатива, а потом и увођењем новог поређења, са авионом који не може да полети због невремена, Александра Батинић подиже сав нагомилани симболички терет у погону за степеницу више, на ниво метафизичког пејзажа у коме су у предоминантном хришћанском кључу отворена разматрања о нашим манифестацијама у различитим, али преклапајућим онтолошким пољима: „Лажем, јер киша не уме да се свети, / њу осећам као кад плаче најбољи пријатељ, / однекуд познат и пре живота, она свира / свој страшни марш чак и кад је не чујем, / и то так-так, ко тик-так, ко клик-клак, / ко нада мном неумољиво време / и клацкалице-дилеме у глави које хоће израз, / рат, или решење или ништа. И умири ме ово / ништа, и умори ме индиферентност падања, / и ужасне ме што у том маршу природе / нема емпатије и нема страдања”.

Универзална љубавна проблематика увек провоцира на изградњу динамичног, тачније онтички несигурног, и с јаким разлогом меланхолично-носталгично обојеног душевног пејзажа, јер и у обрнутој перспективи посматрача и посматраног, на трагу Дисовог круцијалног заокрета, догођено, тачније проосећано, макар оно било и поновљиво, испашта као непроверена гласина, као бледило одсутности: „Последњи осврт сунца преко рамена облака / у освиту јесени налази моје око и остаје / ко прошлост која се много пута догодила / да задржи мутни сјај неког заборављеног / осећаја, безуспешно тумаченог као одсутна / љубав или одсудни час. Светлост се поломила” („Одлазна”).

Јесењи мотиви и месеци пак сведоче о присуствима, па макар она била и мала, као у наслову претходне Александрине књиге *Мало присуство* (2019), што је умногоме саобразно поетичком *вјерују* саме пеникиње и врлини постојања засебних онтичких јединица које синергетски творе нашу стварност. Кроз те мотиве се прелама приказ чежње, спољашњих чинилаца за спознање ствари, неиспуњених жеља и изневерених (метафизичких) очекивања: „Што сам заборављала / да затворим чесму на судопери и у хладној води / остављала стопала да модре, пуштајући новембар / за новембром да пролази кроз прсте, побуђујући / грчеве на паркове, сусрете, консеквенце / Адорнових теорија, сликање портрета, / ноћну музику двестадојке. Што нисам отишла / за Месецом кроз рупе изостале пажње” („Присуства”).

Збирку песама *Свашијојед* краси ретка особина – однеговани књижевни стил. Наиме, Александра Батинић од самог почетка оперише уну-

тар узвишеног песничког исказа, не допуштајући му снисхођење у било какав колоквијализам или тривијални цинизам друштвено незадовољног и таштином рањеног песника. Обделавајући у том, оправдано елитистичком модусу, она води рачуна о расту личног песничког дохотка и стаје одговорно у одбрану ватрености, управо онако како Адам Загајевски песништво перифрастички именује, упркос свим спољашњим и унутрашњим силама које ту ватреност проказују и насилно умирују. Испољеном смелашћу она готово весталски чува песничко достојанство.